

**La lluita per l'oficialitat
de l'ensenyament de la
llengua catalana en els
centres docents de les
Illes Balears. El paper
de l'Obra Cultural
Balear**

Elvira Salom Abellán
Universitat de les Illes Balears

Educació i Cultura
(2014-2015), 25
195-212

La lluita per l'oficialitat de l'ensenyament de la llengua catalana en els centres docents de les Illes Balears. El paper de l'Obra Cultural Balear

The fight for the official status of catalan language teaching in Balearic Island schools. The role of the Obra Cultural Balear

Elvira Salom Abellán*

Resumen:

Presentamos, en primer lugar, una breve descripción de la evolución legislativa del sistema educativo español, para, en segundo lugar, analizar, desde las diferentes leyes publicadas, la condición de la Lengua y Literatura Catalana como asignatura dentro de los planes de estudios reglados, remarcando sobretodo los períodos de enseñanza obligatoria. Dividimos el marco legal en tres apartados: de la Constitución de 1812 hasta la Ley Moyano de 1857, de la Ley Moyano de 1857 hasta la Ley General de Educación de 1970, y de la Ley General de Educación de 1970 hasta la Constitución de 1978. Se realiza después el análisis concreto de la lengua en los textos legales, y se destaca el importante papel desempeñado por la Obra Cultural Balear. Finalizamos con algunas conclusiones.

Palabras clave: enseñanza, Lengua y Literatura Catalana, Obra Cultural Balear, sistema educativo.

Abstract:

This paper, firstly, presents a brief description of legislative developments in the Spanish education system, and then goes on to analyse, based on different published laws, the status of Catalan Language and Literature as a subject in regulated school curricula, with special emphasis on compulsory education. We divide the legal framework into three sections: from the 1812 Constitution to the Moyano Law of 1857, from the Moyano Law of 1857 to the General Education Law of 1970, and from the General Education Law of 1970 to the Constitution in 1978. A specific analysis of the language in legal texts is then performed to highlight the role played by the *Obra Cultural Balear*. We end with concluding remarks.

Keywords: teaching, Catalan Language and Literature, Obra Cultural Balear, education system.

Adreça electrònica: mesalom@gmail.com

Aquest article fou aprovat per publicar-lo el març de 2014.

Introducció

En el present article volem descriure el procés d'introducció de la llengua catalana en el sistema educatiu espanyol i deixar-ne constància. No com a llengua d'ús habitual en la comunicació educativa dintre dels centres d'ensenyament reglat, sinó com a assignatura amb entitat pròpia dins el sistema, com a ensenyament formal de la llengua vehicular de la nostra societat. En paraules de Jaume Oliver Jaume, distingiríem classes de llengua catalana de classes en llengua catalana: «Classes de llengua catalana vol dir que durant unes hores cada setmana s'imparteixen coneixements de la llengua catalana, de la mateixa forma que durant unes hores per setmana se fan classes de francès, anglès o llatí. Classes en llengua catalana significa que s'empra la llengua catalana com a llengua vehicular per ensenyar qualsevol matèria, geografia, matemàtiques o ciències naturals» (Oliver, J. 1985, 18).

El tractament de la llengua catalana com a llengua vehicular en l'ensenyança esdevindria un text molt més llarg i amb la necessitat d'un aprofundiment des d'altres àmbits d'estudi, com podrien ser la sociolingüística o la mateixa filologia de la llengua.¹

Aleshores, començarem fent esment del marc legal en matèria educativa del període que ens ocupa,² per després fer una anàlisi més concreta del tractament de la llengua a aquestes lleis i fer ressaltar el paper desenvolupat per l'Obra Cultural Balear en aquest sentit.

1. Evolució legislativa i ordenació del sistema educatiu espanyol

1.1. De la Constitució de 1812 fins a la Llei Moyano de 1857

Entre 1808 i 1868 els conflictes i el context general d'Espanya (l'alternança dels règims polítics, les noves idees arribades d'Europa, etc.) faran que els dirigents del país i els sectors intel·lectuals es preocupin per l'educació, ja sigui com a mesura de control o de millora de la societat.

El 19 de març de 1812 se signa la primera constitució d'Estat liberal a Espanya; la ideologia liberal respecte a l'educació es veu reflectida a la Constitució de 1812: la instrucció pública es considera la millor eina de transformació social, sobretot, pel seu abast, a diferència de la concepció de l'educació en èpoques anteriors, en què era de caire molt més exclusiu.³ Per

¹ En aquest sentit es recomana consultar la publicació de Bernat Joan i Mari *La llengua estàndard en l'ensenyament*. Des de la perspectiva de Joan, entenem que s'hauria de superar l'ús habitual de la llengua catalana en les situacions comunicatives en educació, per tal que el fet d'introduir-la com a assignatura dins els plans d'estudis no influeix negativament en l'evolució i lluita per la pervivència de la llengua en tots els aspectes de la societat, inclòs, evidentment, el context escolar.

² Partirem de l'anàlisi dels aspectes educatius de la Constitució de 1812, primera constitució liberal a Espanya, per acabar amb l'estudi d'aquests aspectes a la Constitució de 1978, fent esment també del Reial decret 2193/1979, de 7 de setembre, pel qual es regula la incorporació al sistema d'ensenyament de les illes Balears de les modalitats de la llengua catalana i de la cultura a què han donat lloc.

³ Els il·lustrats consideraven l'educació com a mitjà per a la millora de les estructures econòmiques i socials, però defensaven una educació diferent en funció de la classe social a la qual anava adreçada. Així, l'ideari pedagògic dels il·lustrats recollia, en primer lloc, l'educació dirigida a la noblesa, una educació no gaire pràctica o útil, amb la funció final de «dirigir la societat» i en què el Seminari de Nobles era la institució on s'impartien les ensenyances. En segon lloc, la dirigida als menestrals o artesans, en què es treballaven tècniques per a la modernització dels oficis, amb la funció de la producció artesana i la conservació dels oficis i la introducció de centres (escoles de primeres lletres o acadèmies i escoles de formació professional) on s'impartia teoria per a la millora de la pràctica. En tercer lloc, l'educació dirigida als jornalers, en què es treballava la laboriositat, la submissió i l'obediència, responia al treball no qualificat i el seu objectiu era la millora de la cultura de les classes més baixes, a través de l'ensenyament a les escoles de primeres lletres, per tal de crear un clima de benestar i evitar revoltes.

aquest motiu, es dedica tot el títol IX⁴ de la Constitució a la instrucció pública. Per una banda, es respecta l'estructura que hi havia fins aleshores, es continua parlant d'ensenyament primari i d'universitats i queda palesa la necessitat d'un pla general d'ensenyament: s'estableix la Direcció General de Estudios, sobre la qual recauria la responsabilitat educativa. Per altra banda, la llibertat d'expressió serà un dels principis fonamentals d'aquesta constitució; i el fet que aparegui al títol que es dedica a instrucció pública podria ser una prova de la connexió que hi havia entre educació i llibertat per als liberals. Volem destacar, però, que el que recull la Constitució de 1812 referent a l'educació s'anirà matisant a mesura que passa el temps; per exemple, una educació per a tothom esdevindrà una educació per a qui la pugui pagar o, referint-nos a la universalitat de l'educació, es traduirà en educació a l'etapa infantil i primària.

Un cop aprovada la Constitució, la Junta d'Instrucció Pública⁵ s'encarregarà del desenvolupament de l'esmentat títol. S'elaborarà l'«Informe de la Junta creada por la Regencia para proponer los medios de proceder al arreglo de los diversos ramos de la Instrucción Pública», que s'atribueix al poeta i escriptor Manuel José Quintana, i és conegut com l'Informe Quintana, de 1813, que posarà les bases del Dictamen y Proyecto de Decreto de arreglo general de la enseñanza pública, de 1814 (forma legal de l'informe), i del Reglamento general de instrucción pública, de 1821. Amb influències del *Rapport* de Condorcet, de 1792, i de les «Bases para la formación de un Plan General de Instrucción Pública» de Jovellanos, podem considerar aquest informe com el primer intent de creació d'un sistema d'ensenyament públic complet a Espanya; proposa tres nivells educatius (primari, secundari –principal novetat, com un tipus d'ensenyament independent– i universitari). En destaquen també tres idees fonamentals: en primer lloc, la igualtat i la universalitat del primer ensenyament, en segon lloc, la uniformitat de l'ensenyament (mateixos mètodes i continguts) i, en tercer lloc, la seva gratuïtat. Aquest informe, però, no es dugué a la pràctica; durant el regnat de Ferran VII, pel decret del 4 de maig de 1814 el rei declara la Constitució de 1812 nul·la. Els assumptes referents a educació passen a l'Església a través del Consejo de

⁴ Título IX. De la instrucción pública. Capitulo único

Art. 366. En todos los Pueblos de la Monarquía se establecerán escuelas de primeras letras, en las que se enseñará a los niños a leer, escribir, y contar, y el catecismo de la Religión católica, que comprenderá también una breve exposición de las obligaciones civiles.

Art. 367. Asimismo se arreglará y creará el número competente de Universidades y de otros establecimientos de instrucción que se juzguen convenientes para la enseñanza de todas las ciencias, literatura y bellas artes.

Art. 368. El plan general de enseñanza será uniforme en todo el Reino, debiendo explicarse la Constitución política de la Monarquía en todas las universidades y establecimientos literarios, donde se enseñen las ciencias eclesiásticas y políticas.

Art. 369. Habrá una Dirección general de estudios compuesta de personas de conocida instrucción, a cuyo cargo estará, bajo la autoridad del Gobierno, la inspección de la enseñanza pública.

Art. 370. Las Cortes por medio de planes, y estatutos especiales arreglarán cuanto pertenezca al importante objeto de la instrucción pública.

Art. 371. Todos los españoles tienen libertad de escribir, imprimir, y publicar sus ideas políticas sin necesidad de licencia, revisión, o aprobación alguna anterior a la publicación, bajo las restricciones y responsabilidad que establezcan las leyes.

⁵ Vegeu ARAQUE HONTANGAS, Natividad (2009). «La educación en la Constitución de 1812: antecedentes y consecuencias». A: *Revista de Ciencias Sociales y Jurídicas*, núm. 5, p. 1-21, Elche: Universidad Miguel Hernández. Així, a la pàgina 5 diu: «La Junta de Instrucción Pública fue creada en 1811, considerándola de carácter consultivo dentro del Ministerio del Interior, cuyas misiones inmediatas eran: la formación de un Plan General de Instrucción Pública, la reglamentación de los distintos centros educativos y la búsqueda de medios económicos para los mismos, según disponía el decreto de 28 de enero de 1811.»

Castilla i del Ministerio de Gracia y Justicia. L'únic intent de reforma en aquest període serà el d'implantació del Pla Caballero, de 1807, per a la universitat, que tampoc no s'arriba a aplicar, i es retorna al Pla de 1771.

L'aixecament del general Riego obliga el rei a signar la Constitució de 1812 i l'educació passa al Ministerio de Gobernación, fet que fa que l'Església perdi el poder en educació. Es restitueix el Pla Caballero per a la universitat i el 1821 s'aprova el Reglamento general de instrucción pública, pel qual se seguiran mantenint els tres nivells educatius i els ajuntaments es faran càrrec de l'educació. Aquestes iniciatives es veuran truncades un altre cop per Ferran VII l'any 1823 i la restitució de l'absolutisme (amb l'entrada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís). Tots els actes del govern constitucional es declaren nuls i es retorna la competència en educació al Ministerio de Gracia i Justicia. Entren en vigor els plans de Tadeo Carlomade:

- Plan literario de estudios y arreglo general de las universidades del reino (1824), anomenat també Pla Carlomade, del qual podem destacar: la uniformitat dels plans d'estudis universitaris, la centralització i el control absolut des de l'Estat, l'eliminació de les idees liberals i el protagonisme i poder eclesiàstic.
- Plan y reglamento de escuelas de primeras letras (1825). Tot i seguir alguns aspectes de l'Informe Quintana, el seu objectiu principal és de «*formar buenos cristianos y vasallos aplicados y útiles*».
- Reglamento general para las escuelas de latinidad y colegios de humanidades (1825), destinat a l'ensenyament secundari.

Amb la mort del rei absolutista el 1833, l'Estat liberal agafarà força i s'anirà consolidant, recuperant les legislacions anteriors en matèria educativa. Podem destacar tres aportacions legals dins d'aquest període: el Plan General de Instrucción Pública, o Pla duc de Rivas, de 1836, la Llei Someruelos, de 1838, i el Pla Pidal i Gil de Zárate, de 1845. El Pla duc de Rivas seguirà les directrius de l'Informe Quintana i el Reglament general de 1821; l'ensenyament primari es considera públic (serà gratuït per a qui no el pugui pagar) i es divideix en primària elemental i primària superior, es regula la formació de mestres i s'organitza en dos nivells l'ensenyament secundari, al qual es confereix un caràcter elitista, ja que es considera com un pas a la universitat i no com una prolongació de l'ensenyament primari. S'hi recull també la llibertat d'ensenyament i la centralització administrativa. La Llei Someruelos està dedicada sols a l'ensenyament primari i el regula com en el pla anterior. A més, estableix que hi ha d'haver escoles, almenys masculines, en tots els pobles de més de cinc-cents habitants, i que els mestres han de rebre formació específica per a l'exercici docent en l'educació primària; s'ordena la creació d'una Escola Normal Central, que dirigirà Pablo Montesino. El Pla Pidal i Gil de Zárate (durant el regnat d'Isabel II, govern dels liberals moderats) organitza l'ensenyament secundari i superior. En destaquem les característiques següents: considera la secundària com una continuïtat de la primària i la divideix en elemental, que comprèn cinc cursos, i ampliació (lletres o ciències); restringeix la iniciativa privada en el segon ensenyament, imposant algunes condicions; i uniformitza i centralitza els estudis universitaris. Dintre d'aquest període moderat, l'Estat s'apropa a l'Església, d'aquí el Concordat amb la Santa Seu de 1851, pel qual l'Església pot controlar l'ensenyament a través de la Inspecció.

Durant el bienni progressista (1854-1856) es redacta el Projecte de Llei general per a tot l'ensenyament i, en el següent bienni, el bienni moderat (1856-1858), apareixerà la primera

Llei general d'Educació, coneguda com la Llei Moyano, de 1857. Amb aquesta llei quedaran definits tots els nivells educatius, s'establirà la creació d'una escola elemental pública de nins per als pobles de més de cinc-cents habitants, d'escoles de pàrvuls per als de més de deu mil habitants i d'una escola normal per província. El sistema educatiu serà fortament centralista i dependrà del Ministeri de Foment (que quedà en mans de Claudio Moyano Samaniego). La Llei Moyano regularà l'obligatorietat de la primària, la gratuïtat d'aquesta només per a qui no la pugui pagar i la llibertat per obrir centres docents privats, atenent-se a determinades condicions. La religió serà matèria obligatòria i l'Església controlarà tant els continguts com els procediments en l'ensenyament.

A la Llei Moyano els estudis s'estructuren de la manera següent (secció primera):

- Primer ensenyament. Els infants el cursen des dels 6 fins als 9 anys. S'hi remarquen diferències de continguts per sexes. Es divideix en elemental i superior.
- Segon ensenyament. Es divideix en estudis generals (obtenen el *Bachiller en Artes*) i estudis d'aplicació (obtenen el certificat de *Peritos* a la carrera corresponent).
- Ensenyament superior. Facultats (Filosofia i Lletres, Ciències exactes, físiques i naturals, Medicina, Dret i Teologia), ensenyances superiors (Enginyeria, Belles Arts, Diplomàcia i Notariat) i ensenyances professionals (Veterinària, Professors mercantils, Nàutica, Mestres d'obres, aparelladors i agrimensors i Mestres de primer ensenyament).

Es regulen també, en les tres seccions següents de la llei, els establiments d'ensenyament, la formació del professorat per a l'accés a l'ensenyança pública i el govern i l'administració de la instrucció pública.

1.2. De la Llei Moyano de 1857 fins a la Llei general d'Educació de 1970

La Llei Moyano tindrà una vigència de més de cent anys, durant els quals es mantindran la seva estructura bàsica i organització. Serà derogada l'any 1970, amb la publicació de la Llei general d'Educació. Durant aquest llarg període se succeeixen diversos fets que afectaran, entre altres aspectes, l'educatiu. En el sexenni revolucionari (1868-1874) es retornarà als principis més purs del liberalisme educatiu i amb la Primera República (1874) s'establirà la llibertat de càtedra; en aquesta època apareixeran moltes associacions (maçoneria, ateneus literaris, associacions obreres, per exemple). «Amb la Restauració Borbònica (1874-1923), l'Església catòlica desenvoluparà un ampli ventall d'institucions d'instrucció i formació popular amb la finalitat de no perdre influència davant les iniciatives laiques» (Sureda, B. 1998, 38). Durant aquest període, concretament l'any 1876, es crea a Madrid la Institución Libre de Enseñanza, fet que propicia, entre altres moltes conseqüències, l'increment en la creació de centres privats d'ensenyament. Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) «s'estableix l'obligatorietat i la gratuïtat de l'ensenyament elemental fins als catorze anys» (Sureda, B. 2000, 61). El moviment de renovació pedagògica i la Segona República (1931-1936) afavoriran el camí de l'educació a l'Estat espanyol i, ben al contrari, la dictadura franquista truncarà tots els ideals democràtics i retornarà Espanya a un obscurantisme cultural i a la primacia de l'Església com a òrgan educatiu.

La Llei general d'Educació s'instaurà, com hem dit, l'any 1970, a finals de la dictadura franquista, i es conegué com la Llei Villar Palasí. Estructurava els estudis de la manera següent:

- Preescolar. Comprèn dues etapes, que es desenvoluparan, respectivament, en els jardins d'infància i les escoles de pàrvuls. Acull els infants fins als 5 anys.

- Ensenyament General Bàsic (EGB). Té una durada de vuit anys i es divideix en dues etapes: la primera comprèn els quatre primers cursos i la segona inclou els quatre darrers.
- Batxiller Unificat Polivalent (BUP). Tres anys de durada.
- Curs d’Orientació Universitària (COU). Un any de durada.
- Formació Professional de primer i de segon grau. Al primer grau s’hi accedeix des de l’EGB, i al segon, des del BUP.

1.3. De la Llei general d’Educació de 1970 fins a la Constitució de 1978

Després de mantenir-se durant més d’un segle la mateixa llei de referència en matèria educativa, a partir de la promulgació de la Llei general d’Educació de 1970 i de la Constitució de 1978, en pocs anys s’aniran succeint noves lleis que regularan tot l’ensenyament⁶ i es modificaran quasi en cada canvi de govern.

Amb la mort del general Franco, que suposà el final de la dictadura, s’inicia una nova etapa de transició cap a la democràcia. L’any 1978 se signa una nova Constitució, en la qual trobam diferents articles amb rellevància educativa, encara que podríem dir que l’article bàsic és el 27.⁷ Dins aquest article es reflecteixen els drets i els deures que tenen els ciutadans i els poders públics pel que fa a l’educació.

En relació amb el model educatiu que es pot derivar de la Constitució, aquesta estableix un model equilibrat en el qual l’Estat té limitacions i també en té l’autonomia dels centres educatius; hi ha un compromís entre autonomia i heteronomia. Les competències assignades a l’escola són acadèmiques, estatutàries i administratives. Però correspon en exclusiva a l’Estat: garantir i homogeneïtzar els títols escolars; exigir uns mínims en la confecció dels

⁶ Aquestes lleis són:

LOECE, 1980. Llei orgànica 5/1980, de 19 de juny, per la qual es regula l’Estatut de centres escolars. No arribarà a entrar en vigor.

LODE, 1985. Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l’Educació.

LOGSE, 1990. Llei orgànica 1/1990, de 3 d’octubre de 1990, d’ordenació general del sistema educatiu.

LOPEG, 1995. Llei orgànica, de 20 de novembre, de la participació, l’avaluació i el govern dels centres docents.

LOCE, 2002. Llei orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de qualitat de l’Educació.

LOE, 2006. Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d’Educació.

LOMCE, 2013. Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa.

⁷ Art. 27

1. Todos tienen el derecho a la educación. Se reconoce la libertad de enseñanza.

2. La educación tendrá por objeto el pleno desarrollo de la personalidad humana en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales.

3. Los poderes públicos garantizan el derecho que asiste a los padres para que sus hijos reciban la formación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.

4. La enseñanza básica es obligatoria y gratuita.

5. Los poderes públicos garantizan el derecho de todos a la educación, mediante una programación general de la enseñanza, con participación efectiva de todos los sectores afectados y la creación de centros docentes.

6. Se reconoce a las personas físicas y jurídicas la libertad de creación de centros docentes, dentro del respeto a los principios constitucionales.

7. Los profesores, los padres y, en su caso, los alumnos intervendrán en el control y gestión de todos los centros sostenidos por la Administración con fondos públicos, en los términos que la ley establezca.

8. Los poderes públicos inspeccionarán y homologarán el sistema educativo para garantizar el cumplimiento de las leyes.

9. Los poderes públicos ayudarán a los centros docentes que reúnan los requisitos que la ley establezca.

10. Se reconoce la autonomía de las Universidades, en los términos que la ley establezca.

plans d'estudis; formular criteris comuns a efectes d'habilitació docent i accés al funcionariat o a qualsevol altre règim laboral dels docents.

Trobam altres apartats que fan referència a l'educació en el text constitucional de 1978, dels quals en destacam alguns. A l'article 20.1 es reconeixen i protegeixen una sèrie de drets, entre els quals hi ha la llibertat de càtedra. Referent a la llengua, a l'article 3.1 s'exposa que el castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat, i tots els ciutadans tenen el deure de conèixer-la i el dret d'emprar-la. Al punt 2 del mateix article es diu que la resta de llengües d'Espanya seran també oficials en les respectives comunitats autònomes d'acord amb els seus estatuts. I al punt 3 s'especifica que la riquesa de les distintes modalitats lingüístiques és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció. A l'article 39 s'esmenta que els poders públics asseguruen la protecció social, econòmica i jurídica de la família, així com la dels propis fills, s'explicita el deure dels pares envers els fills d'assistència durant la seva minoria d'edat i en els altres casos que legalment siguin procedents i es fa al·lusió a la declaració dels drets de l'infant. En darrer lloc, als articles 148 i 149 es presenten respectivament les competències en educació de les comunitats autònomes i de l'Estat.

L'educació que reflecteix la Constitució és una educació carregada de valors, visibles i ocults, i potser hauria de tractar més específicament alguns aspectes en matèria educativa (no hem d'oblidar, però, la data d'edició del text legal).

2. El cas concret de la llengua: la introducció de l'obligatorietat de l'ensenyament de la llengua catalana en els centres docents de les Illes Balears

En l'evolució legislativa del sistema educatiu espanyol, no serà fins a la llei de 1970 que es començarà a entrellucar la possibilitat «legal» d'introduir la llengua catalana com a assignatura oficial dins l'ensenyament escolar obligatori.⁸ «L'aprovació de la Llei general d'Educació del 1970 incloïa algunes referències molt generals a l'atenció de les peculiaritats

⁸ *Ley 14/1970, de 4 de agosto, General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa.*

Título I. Sistema educativo. Capítulo II. Niveles educativos. Sección primera. Educación Preescolar

Art. 14.1. La educación preescolar comprende juegos, actividades de lenguaje, incluida, en su caso, la lengua nativa, expresión rítmica y plástica, observación de la naturaleza, ejercicios lógicos y prenuméricos, desarrollo del sentido comunitario, principios religiosos y actitudes morales.

Sección segunda. Educación General Básica

Art. 17.1. Las áreas de actividad educativa en este nivel comprenderán: el dominio del lenguaje mediante el estudio de la lengua nacional, el aprendizaje de una lengua extranjera y el cultivo, en su caso, de la lengua nativa; los fundamentos de la cultura religiosa; el conocimiento de la realidad del mundo social y cultural, especialmente referido a España; las nociones acerca del mundo físico, mecánico y matemático; las actividades domésticas y cuantas otras permitan el paso al Bachillerato, así como la capacitación para actividades prácticas que faciliten su incorporación a la Formación Profesional de primer grado.

Sección tercera. Bachillerato

Art. 23. El Plan de estudios del Bachillerato, que será establecido por el Gobierno, deberá comprender:

a) Materias comunes, que habrán de ser cursadas por todos los alumnos.

b) Materias optativas, de entre las cuales todos los alumnos habrán de elegir un número determinado, de acuerdo con sus peculiares aptitudes y bajo la tutela del profesorado.

Art. 24. Las materias comunes serán impartidas en las siguientes áreas:

a) Área de Lenguaje: Lengua española y Literatura; iniciación a la lengua latina; una lengua extranjera.

regionals i a l'ensenyament de les llengües natives. Aquestes possibilitats, malgrat que no varen tenir un desenvolupament concret fins al 1975, obriren la porta a una tolerància més gran respecte a les activitats d'ensenyament del català als centres escolars, incrementaren el nombre de professors que es preocupaven per la seva formació en llengua catalana i incitaren el debat en relació amb els temes de la didàctica de la llengua. Els anys posteriors a l'aprovació de la Llei es va incrementar el nombre de centres escolars públics i privats que d'una manera oberta introduïren el català com a assignatura optativa» (Sureda, B. 2000, 41).

A la Constitució de 1812 no trobam cap referència directa a la llengua, ni tan sols al títol IX, dedicat a la instrucció pública, en el qual s'especifica l'ensenyament de lectura i escriptura a les escoles de primeres lletres, que es feia en castellà. A la Llei general d'Educació de 1857, la Llei Moyano, es declaren la «*Gramática y Ortografía de la Academia Española*» com a text obligatori i únic per a les matèries en l'ensenyança pública, i sols s'hi treballarà l'ensenyament de la llengua castellana. En tot el seguit de textos legals que hem vist entre l'una i l'altra, hom es remet també a un ensenyament de i en llengua castellana, únicament i exclusivament. Volem fer constar aquí el que ens expliquen Ruiz, Sanz i Solé per poder veure la situació pel que fa la llengua a les escoles a l'època esmentada. «En un edicte del Govern Superior Polític de les Balears del 1837 es demana als mestres d'escola que es posi un anell de metall a l'alumne que gosi pronunciar una paraula en català, un anell que anirà passant successivament als altres alumnes que caiguin en la infracció idiomàtica fins que aquell que acabi amb l'anell a final de setmana patirà un càstig, la gravetat del qual augmentarà progressivament. Un sistema pedagògic que jugava a convertit companys en delators i policies de l'idioma» (Ruiz, F.; Sanz, R.; Solé, J. 1996, 132).

A la ja esmentada Llei Moyano, a l'ensenyament obligatori que s'hi regula (la primera ensenyança elemental), els continguts educatius relacionats amb la didàctica de la llengua són específicament en castellà («*Principios de Gramática castellana, con ejercicios de Ortografía*»).⁹ A l'ensenyament secundari, es recullen també els continguts de, en el primer període, «*Gramática castellana y latina*» i «*Ejercicios de Lectura, Escritura, Aritmética y Dibujo*»;¹⁰ i, en el segon, «*Rudimentos de lengua griega*» i «*Lenguas vivas*».¹¹

Hem dit que d'ençà de 1857 no tornarem a veure una Llei general d'Educació fins a 1970. Sols podem destacar enmig el parèntesi de la Segona República, quan també trobam un precedent legal a Catalunya del Decret de 1975, que veurem tot seguit: és el Decret de bilingüisme, de 30 d'abril de 1931. A Mallorca aquell mateix any «es començaren a preparar i publicar llibres per a l'ensenyament del català, adaptats a les peculiaritats de les Balears, obra d'Andreu Ferrer i Ginard, Jaume Busquets i de F. de Borja Moll, totes segons les normes de l'IEC» (Alomar, A. 2002, 19).

Art. 25.1. Entre las materias optativas a que se refiere el apartado b) del artículo 23, y que serán determinadas por el Ministerio de Educación y Ciencia, oídos los Organismo competentes, figurará necesariamente la lengua griega. Especialmente se considerarán optativas las ampliaciones de las materias comunes señaladas en el artículo 24.2. Cada centro de Bachillerato, previa consulta con el respectivo Instituto de Ciencias de la Educación, concretará, dentro de las materias optativas establecidas por el Ministerio de Educación y Ciencia, las que vaya a impartir de acuerdo con sus posibilidades.

⁹ Article 2.4 de la Llei Moyano, de 1857.

¹⁰ Article 14 de la Llei Moyano, de 1857.

¹¹ Article 15 de la Llei Moyano, de 1857.

Seguint amb l'anàlisi de l'ensenyament de la llengua en els textos legals esmentats, i un cop hem fet referència a l'aspecte lingüístic de la Llei general d'Educació de 1970, després de la publicació d'aquesta, a Mallorca, «el juliol de 1975 es publica un decret regulant la incorporació de les llengües no oficials al currículum de preescolar i d'Educació General Bàsica. Aquest decret, aparegut pocs mesos abans de la mort del dictador general Franco, i que no aportava gaire cosa més que aixecar la prohibició d'ensenyar el català a les escoles, acabava amb més de dos segles d'exclusió oficial de la nostra llengua als centres d'ensenyament, que a les Balears ni tan sols havia tingut l'excepció que a Catalunya suposà el Decret de bilingüisme de la Segona República» (Sureda, B. 2000, 41-42). Sureda es refereix al Decret 1433/1975, de 30 de maig, pel qual es regula la incorporació de les llengües natives en els programes dels centres d'Educació Preescolar i General Bàsica. Es publicà l'1 de juliol al Butlletí Oficial de l'Estat i entrà en vigor el 2 del mateix mes. En volem destacar el següent: per una banda, remet a la Llei general d'Educació de 1970 i exposa la introducció del terme «*lenguas nativas*» a l'educació preescolar i la general bàsica. Per l'altra, justifica la inserció del cultiu d'aquestes llengües en la legislació atenent, «*por una parte, a la necesidad de favorecer la integración escolar del alumno que ha recibido como materna una lengua distinta de la nacional, y por otra, al indudable interés que tiene su cultivo desde los primeros niveles educativos como medio para hacer posible el acceso del alumno a las manifestaciones culturales de tales lenguas*». Així mateix, tot seguit es mencionen dos ordres ministerials¹² on es regulen les orientacions pedagògiques aplicables als dos nivells d'ensenyament indicats, les quals estableixen que sí que s'ha de permetre una adequada atenció a aquestes llengües natives, però destacant la importància transcendental de la llengua castellana. Aleshores, podem dir que es deixa veure aquesta inserció de l'aprenentatge de la llengua en l'ensenyança obligatòria d'aquell moment, però amb una representativitat constant de la llengua castellana. A més, s'especifica que es durà a terme com una acció experimental, tenint cura de la seva efectiva pràctica des de l'Estat. Als articles primer i segon del decret de 1975¹³ queda palès el que hem indicat als paràgrafs anteriors.

Cal afegir que el març de 1972 es creà la Mesa Democràtica de Mallorca, que agrupava quasi totes les forces democràtiques de l'oposició i va reivindicar la legislació d'un estatut d'autonomia per a les Illes Balears¹⁴ i l'oficialitat del català. Aquests fets, junt amb altres que exposam a l'apartat següent (anteriors al Decret de 1975), donaren empenta en la recuperació de la llengua catalana i, per tant, també al seu estudi reglat a les escoles.

Com hem dit, l'any 1978 s'aprova la Constitució espanyola, actualment vigent, la qual, a l'article tercer, fa referència a les llengües oficials de l'Estat.

¹² Ens referim a l'Ordre ministerial de 27 de juliol de 1973 i a la de 2 de desembre de 1970.

¹³ Decret 1433/1975, de 30 de maig.

Art. 1. Se autoriza a los Centros de Educación Preescolar y Educación General Básica, con carácter experimental y a partir del curso mil novecientos setenta y cinco-setenta y seis, para incluir en sus programas de trabajo, como materia voluntaria para los alumnos, la enseñanza de las lenguas nativas españolas.

Art. 2. Las enseñanzas en estos Centros tenderán a asegurar el fácil acceso al castellano, lengua nacional y oficial, de los alumnos que hayan recibido otra lengua española como materna, así como a hacer posible el conocimiento de esta última y el acceso a sus manifestaciones culturales a los alumnos que lo soliciten.

¹⁴ Vegeu ALOMAR I CANYELLES, Antoni I. (2002). *La llengua catalana a les Balears en el segle XX*. Palma: Documenta (Quaderns d'Història Contemporània a les Balears, 37). Ens diu que l'any 1977 es va presentar un projecte d'estatut d'autonomia; i, el 25 de febrer de 1983 s'aprovà l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears, el qual proclamava que «la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial».

Finalment, el 7 de setembre de 1979 se signa el Reial decret 2193/1979, pel qual es regula la incorporació al sistema d'ensenyança de les Illes Balears de la llengua catalana, publicat el 19 de setembre del mateix any i amb entrada en vigor el 20. Aquest decret quedarà desenvolupat per l'Ordre ministerial de 25 d'octubre de 1979. Definitivament, doncs, quedarà inclosa com a matèria obligatòria en els plans d'estudis dels ensenyaments obligatoris la llengua catalana. Destaquem els articles d'ambdós textos legals, que ens deixen constància del que hem indicat. Del Reial decret 2193/1979, l'article segon: «*en los centros docentes de Educación Preescolar, General Básica y Formación Profesional de primer grado de las islas Baleares se incorporará, de forma obligatoria, a los correspondientes planes de estudio, la enseñanza de la lengua catalana, orientada especialmente al conocimiento y fomento de las modalidades específicas de cada una de las islas y considerándose en su aplicación las circunstancias personales de los alumnos*». De l'Ordre ministerial de 25 d'octubre de 1979, sobretot l'article primer, on s'especifiquen les matèries concretes: «*1. La Lengua catalana y sus modalidades insulares o Lengua de las Baleares*», i «*2. Las manifestaciones literarias en la citada Lengua y las culturales que hayan tenido lugar en la región balear y en cada una de las islas*», i el curs des del qual s'han d'incorporar al sistema educatiu (1979-80): i l'article quart, punt primer: «*la incorporación de la Lengua catalana y su enseñanza tendrán la consideración de obligatorias en los diversos Planes de estudio de Educación Preescolar, General Básica y Formación Profesional de primer grado, con el alcance concreto que para cada nivel se especifica en esta Orden ministerial. Estas materias, por tanto, deberán ser cursadas obligatoriamente por todos los alumnos*». Així mateix, al punt segon del mateix article s'especifica la possibilitat dels pares de sol·licitar, en el moment de la inscripció de l'infant en el centre, l'exclusió de la dita ensenyança, fet que s'ha de justificar i ha de ser resolt favorablement per la comissió mixta que s'esmenta a l'ordre.

3. La tasca de l'Obra Cultural Balear

Des de l'Obra Cultural Balear¹⁵ es van realitzar tota una sèrie d'accions que ajudaren en la consideració d'oficial de l'ensenyament de la llengua catalana dins els estudis obligatoris dels centres de les Balears. Hem de recordar també els cursos de català que organitzà l'entitat ja l'any 1963, amb els seus precedents en les activitats dutes a terme des de l'Associació per a la Cultura de Mallorca,¹⁶ sense deixar de banda els que s'organitzaren, per un costat, a l'Institut Femení d'Ensenyament Mitjà Joan Alcover de Palma, impartits per Aina Moll Marquès, i, per altra banda, al Col·legi Ramon Llull de Manacor, a càrrec de Gabriel Barceló.¹⁷

L'Obra Cultural Balear, des dels seus inicis (i pot ser des d'abans, indirectament i a través de l'esperit i vivències dels seus impulsors), ha dut a terme una tasca cabdal per a la

¹⁵ Societat civil de caràcter cultural creada el desembre de 1962. Els seus objectius principals inicials, palesos als seus estatuts de fundació, són: impulsar i fomentar estudis literaris, històrics i lingüístics; organització de concursos per premiar obres literàries o artístiques; subvenció de publicacions o edicions; i qualssevol altres activitats anàlogues o concordants relacionades amb les formes d'expressió autòctones de les Illes Balears.

¹⁶ Associació fundada l'any 1923 a Palma, amb l'objectiu principal de la difusió de la cultura catalana a l'illa.

¹⁷ SÁEZ QUETGLAS, Daniel. «L'Escola Municipal de Mallorquí. Antecedents - Inauguració de l'Escola (1960-1973).» A: *Manacor: tradició i modernitat (s. XVI - s. XX). IV Jornades d'estudis locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament, 2007.

introducció en el sistema educatiu de la llengua catalana. Començant per l'organització dels primers cursos de català que s'impulsaren des de l'entitat, objectiu palès en els estatuts de fundació de la societat i en els successius plans de treball que elaborava anualment; passant per la publicació de material didàctic per a l'ensenyament de la llengua; fins a arribar a les gestions fetes amb el Ministeri i les posteriors campanyes en defensa de la llengua i del seu estudi en l'ensenyança formal.

El 20 de setembre de 1966, en reunió del Consell de Gestió, el conseller Francesc de Borja Moll proposa la redacció, i posterior enviament al Ministeri d'Educació i Ciència del Govern espanyol, d'una instància per sol·licitar l'autorització de l'ensenyament de la llengua catalana a les escoles primàries i als instituts i col·legis d'ensenyament mitjà amb caràcter obligatori, per als alumnes nascuts a les Illes Balears. Es presenta un esborrany de la dita instància, que és aprovat per unanimitat.¹⁸ El 12 de febrer de l'any següent, en reunió de l'assemblea general, Aina Moll, fent referència a les classes de llengua catalana que imparteix a l'Institut Femení Joan Alcover, exposa que aquesta és una assignatura de caràcter completament voluntari i que creu que seria molt convenient que fos obligatòria. Ho justifica dient que està establerta a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, i fa referència a la sol·licitud signada per les Reials Acadèmies de Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans, dirigida al Ministeri d'Educació i Ciència, per demanar l'ensenyança oficial de la llengua catalana a les escoles. Afegeix que amb aquest precedent es podria fer una gestió amb la Diputació perquè aquesta, junt amb altres entitats, també ho demanés. El vicepresident senyor Miquel Marquès, contestant a la senyora Moll, diu que aquest assumpte fou tractat feia mesos, pel Consell de Gestió, i que fins i tot es va redactar una instància dirigida al ministre que es lliurà al president de la Diputació, el qual digué que s'ho miraria i contestaria, i que encara estaven pendents de resposta. El senyor Marquès proposa la formació d'una comissió oficial de l'Obra Cultural Balear perquè parli amb el president d'aquesta corporació. La junta general nomena la comissió proposada, que quedà constituïda pel president, senyor Forteza, el vicepresident, senyor Marquès, i el vocal senyor Moll.¹⁹

En reunió de l'assemblea general d'11 de setembre del mateix any 1967, s'insisteix en la demanda, i s'acorda sol·licitar al Ministeri d'Educació i Ciència la implantació del català en els centres docents de les Balears, tant a les escoles de primera ensenyança i als centres d'ensenyament mitjà com a l'Escola de Magisteri i als cursos comuns de Filosofia i Lletres, acabats d'instaurar a l'Estudi General Lul·lià. Es proposa que signin la instància, junt amb l'Obra Cultural Balear, la Societat Arqueològica Lul·liana, l'Estudi General Lul·lià i els col·legis CIDE, Lluís Vives i Pius XII, entre d'altres. S'acorda fer gestions amb el president de la Diputació Provincial perquè aquesta subscriuï també una instància en el mateix sentit.²⁰ És convenient afegir el que ens recorda Fullana: «quatre anys abans, jo ja

¹⁸ Acta número 49 del Consell de Gestió, data: 20/9/1966. Primer llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear. Palma: Obra Cultural Balear, p. 55.

¹⁹ Acta número 6 de l'assemblea general, data: 12/2/1967. Primer llibre d'actes d'assemblees generals. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear. Palma: Obra Cultural Balear, p. 61.

²⁰ Acta número 54 del Consell de Gestió, data: 11/9/1967. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear. Palma: Obra Cultural Balear, p. 61.

havia signat una instància, amb data 15 d'agost de 1963, dirigida al vicepresident del Govern espanyol, via Òmnium Cultural, demanant més o menys la mateixa cosa: l'ensenyament del català a tots els centres públics i privats d'ensenyament primari, etc. Aquella instància era conseqüència d'haver signat anteriorment un manifest, amb data 20 de maig de 1963, a Barcelona, document encapçalat per l'abat de Montserrat Aureli Maria Escarré, amb la signatura de més de setanta personalitats catalanes» (Fullana, M. 1991, 61 i 62).

L'any 1968, Francesc de Borja Moll, conseller i impulsor de l'Obra, reedita la seva gramàtica amb el títol *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*, «principal manual fins a la reincorporació del català a l'ensenyament oficial. El català també s'incorporà a l'ensenyament universitari amb els cursos de Moll a l'Estudi General Lul·lià. Se celebrà, a més, la primera Escola d'Estiu per a mestres, com a alternativa moderna i arrelada al país a la formació franquista» (Alomar, A. 2002, 37).

L'any 1969, en reunió de la junta general, s'exposa, en primer punt del pla de treball aprovat per a aquell any: «considerant que la tasca fonamental de l'Obra Cultural Balear és fomentar l'ensenyança de la nostra llengua, i tenint en compte que enguany el Ministeri d'Educació i Ciència dóna oficialment bel·ligerència a la dita ensenyança a les escoles de les regions bilingües, que és el cas de les nostres illes, el pla immediat ja ha de ser continuar i intensificar les lliçons de català en els centres oficials i privats i incrementar la preparació de personal docent que estigui capacitat, almenys elementalment, per a ensenyar el català en el curs i cursos venidors». ²¹ Cal remarcar també el que ens diu Fullana sobre la labor realitzada per l'Obra en la difusió de l'ensenyament del català a les Illes: «vam enviar una circular a les escoles públiques i als col·legis privats per fomentar l'estudi del català, oferint-los exemplars de "Rondaies mallorquines" per a l'exercici de lectura dels alumnes dels primers cursos» (Fullana, M. 1991, 77). Van demanar-ne 1.460 alumnes de col·legis d'ensenyament primari i 583 de col·legis d'ensenyament secundari: un total de 2.043 alumnes. I afegim que en altres reunions ja s'havia parlat del fet del lliurament d'exemplars de les rondalles als alumnes dels cursos de català per a l'aprenentatge de la lectura de la llengua. ²² Recordem que no serà fins a l'any 1979 que s'insertarà obligatòriament l'ensenyament de la llengua catalana en els plans d'estudis oficials; més de deu anys abans, l'Obra Cultural ja aplanava camí en aquest sentit.

Sota la nova presidència de l'Obra, a partir de 1970, assumida pel senyor Climent Garau Arbona, es proposa el seguiment en les gestions per aconseguir l'ensenyança oficial de la nostra llengua en tots els graus. ²³ El 23 de febrer d'aquell any, en reunió del Consell de Gestió, el president senyor Garau «dóna compte d'haver rebut una carta de la secretaria del Ministeri d'Educació i Ciència, dirigida al Sr. Miquel Forteza Pinya com a president del "Fomento de Cultura Balear" en la qual el sotssecretari Sr. Ricard Díez Hochleitner informa

²¹ Acta número 8 de l'assemblea general, data: 2/3/1969. Primer llibre d'actes d'assemblees generals. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. Vegeu també: FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). *Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Palma: Obra Cultural Balear, p. 75.

²² Destaquem la intervenció del pare Pere Riutort, llicenciat en Filosofia i Pedagogia, a favor de l'ensenyament de la llengua catalana a les escoles. En concret, va visitar diversos col·legis de Palma i de diversos pobles per tal de recomanar aquest ensenyament. I fou el pare Riutort qui va parlar de l'ús de les rondalles per a l'aprenentatge de la lectura en llengua catalana. Es pot consultar a: FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). *Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Palma: Obra Cultural Balear, p. 78 i 79.

²³ Acta número 9 de l'assemblea general, data: 16/2/1970. Primer llibre d'actes d'assemblees generals. Arxiu de l'Obra Cultural Balear.

que ha quedat constituïda a Palma una comissió de treball encarregada d'elaborar el projecte "Planificació de la Educació en Balears" i demanant la col·laboració de la nostra societat quan li sigui demanada. S'acorda enviar una carta al Sr. Diez agraint aquesta informació, oferint la nostra col·laboració per a tot allò que hagi de resultar en benefici de la cultura en aquestes illes i suplicant que corregeixi el nom de la nostra entitat. El president de l'Obra Cultural proposa que es faci una visita al cap d'aquesta comissió. S'acorda que es faci i queden encarregats de fer-la els senyors Climent Garau, Miquel Fullana i Gabriel Vidal». ²⁴ El 3 de març, a la següent reunió del Consell, s'acorda enviar al ministre d'Educació i Ciència una sol·licitud d'adhesió a la instància de l'Òmnium Cultural per demanar que a la nova Llei general d'Educació sigui reglamentat l'ensenyament obligatori de la llengua catalana. L'acord es justifica amb la paralització (que preveuen indefinida) a Governació Civil, pendent de signatura del governador, d'una instància que havien d'enviar les entitats de Mallorca en el mateix sentit, ²⁵ a la qual ens hem referit anteriorment. I, en relació amb l'esmentada, en reunió de 6 de maig el secretari senyor Fullana dóna compte de la recepció de dues cartes, una del senyor Miquel Vaquer Salort i l'altra del senyor Josep Ensenyat Alemany, procuradors a Corts per Balears, on acusen recepció de la còpia de la instància que fou elevada, signada per quatre entitats culturals mallorquines, al ministre d'Educació, i expliquen les seves gestions personals davant les Corts en defensa de la implantació de l'ensenyament de la llengua catalana. ²⁶ L'agost de 1970 es proposa una nova reestructuració de l'entitat, que es dividirà en diferents seccions, entre les quals destaquem la secció d'ensenyament. ²⁷

Seguint amb l'activitat duta a terme per l'Obra Cultural Balear a favor de l'ensenyament de la llengua catalana, l'any 1971, en sessió del Consell de 27 de gener, el president donà compte de la seva assistència a una reunió mantinguda al Govern Civil, en la qual es va tractar el projecte de planificació de l'educació a les Balears. Exposa també que es va comprometre a presentar un informe sobre el projecte, en nom de l'Obra Cultural Balear, i que alguns membres del Consell i altres socis ja l'estaven estudiant. En sessió de 10 de febrer del mateix any s'informà de la presentació del dit informe al governador civil. ²⁸ L'abril d'aquell any s'estudià l'organització a Palma d'una escola de pàrvuls d'ensenyament en català, tema que acorden treballar a partir del mes de juny. ²⁹ El mes de novembre s'acorda que la senyora

²⁴ Acta número 75 del Consell de Gestió, data: 23/2/1970. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. Vegeu també: FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). *Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Palma: Obra Cultural Balear, p. 85; i ALOMAR I CANYELLES, Antoni I. (2002). *La llengua catalana a les Balears en el segle XX*. Palma: Documenta (Quaderns d'Història Contemporània a les Balears, 37), p. 38.

²⁵ Acta número 76 del Consell de Gestió, data: 3/3/1970. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. Vegeu també: FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). *Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Palma: Obra Cultural Balear, p. 85.

²⁶ Acta número 77 del Consell de Gestió, data: 6/5/1970. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. Vegeu també: FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). *Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Palma: Obra Cultural Balear, p. 85 i 86.

²⁷ Acta número 79 del Consell de Gestió, data: 4/8/1970. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear.

²⁸ Actes número 86 i 87 del Consell de Gestió, dates: 27/1/1971 i 10/2/1971. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear. Vegeu també: FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). *Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Palma: Obra Cultural Balear, p. 95.

²⁹ Acta número 89 del Consell de Gestió, data: 22/11/1971. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear.

Antònia Bonet i el senyor Josep Forteza-Rei s'encarregaran de visitar els principals col·legis de segon ensenyament de Palma per tal d'oferir classes de català subvencionades per l'Obra.³⁰

L'any 1973, en reunió de la junta directiva, el senyor Climent Garau «informa sobre la proposta del Sr. Jaume Oliver, professor de Pedagogia a l'Escola de Magisteri, de cara a la confecció d'un programa de cultura catalana per a mestres».³¹

Els anys següents la tasca educativa de l'Obra Cultural Balear se centrà en la permanència dels cursos de català ja iniciats, en la formació de mestres en la matèria, en l'elaboració de material didàctic, en la realització de projectes de creació de centres d'ensenyament de català, etc., fet que es completarà i ampliarà en el treball de recerca que duem a terme.

4. Conclusions

Per començar, volem remarcar que la regulació legal del sistema educatiu espanyol és relativament recent. Fet al qual s'afegeix que la primera Llei general d'instrucció pública, la Llei Moyano, data de 1857 i es va mantenir en vigor, amb algunes adaptacions, més de cent anys. Alhora que en els diferents textos legals es reflecteixen els pensaments i ideologies de la societat del moment en què se signen, principalment, en tot el que fa referència a l'educació; des de les ideologies liberals, absolutistes o dictatorials fins a les més democràtiques. La següent Llei general data de 1970 i ja ens deixa entreveure el futur de la introducció en els plans d'estudis oficials de les llengües cooficials de les regions bilingües, com un ensenyament obligatori, ben igual que ho era el castellà. Hem vist que no serà, però, fins a l'any 1979 quan es regularà l'ensenyament oficial i obligatori de la llengua catalana a les Illes Balears en els primers nivells d'ensenyament, fet que es durà a la pràctica durant el curs escolar 1979-80, sense oblidar el precedent de 1975, amb la publicació del Reial decret 1433/1975, que en permetia l'ensenyament, però de manera voluntària.

L'Obra Cultural Balear va realitzar una tasca cabdal a favor de la llengua catalana, i destaca la duta a terme per possibilitar la introducció de l'ensenyament de la llengua en els plans d'estudis oficials. A part dels cursos no oficials de català que s'organitzaren des de l'entitat (junt amb els altres impartits a Palma per Aina Moll i a Manacor per Gabriel Barceló), farà gestions per poder impartir l'esmentat ensenyament en els centres docents de les Balears ja des de 1966. S'adreçaran cartes al Ministeri per sol·licitar la inserció de la llengua a les escoles, se subvencionaran cursos de català en els centres d'ensenyament que ho sol·licitin, es promourà la continuïtat i ampliació d'aquests cursos, es formarà mestres en l'ensenyament de la llengua catalana, etc., fets tots plegats que acabaran propiciant que l'any 1979, definitivament, s'instauri l'ensenyament de la llengua catalana de manera oficial en els centres docents de les Balears, cosa que es materialitzarà durant el curs escolar 1979-80.

³⁰ Acta número 92 del Consell de Gestió, data: 22/11/1971. Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear.

³¹ Acta número 105 del Consell de Gestió, data: 7/2/1973. Tercer llibre d'actes. Assemblees generals i consells de Gestió. Arxiu de l'Obra Cultural Balear.

L'Obra Cultural Balear va seguir fomentant la pervivència de la nostra llengua, incidint en la pràctica real d'introducció de l'ensenyament oficial del català a les aules de les Balears, junt amb molts d'altres aspectes, tasca totalment necessària per a l'evolució de la societat mallorquina i la seva llengua. Per acabar, cal subratllar que el tema tractat sols esdevé un petit pas d'un llarg camí, en el qual hem avançat un curt tram i sobre el qual creiem que ens en queda molt per recórrer.

5. Referències bibliogràfiques

a) Fonts

De l'arxiu de l'Obra Cultural Balear s'ha consultat:
Primer llibre d'actes de les assemblees generals. 1962-1972.
Primer llibre d'actes del Consell de Gestió. 1962-1968.
Segon llibre d'actes del Consell de Gestió. 1968-1972.
Tercer llibre d'actes. Assemblees generals i consells de Gestió. 1972-1979.

De l'Arxiu del senyor Miquel Fullana Llompart (lliurat al president de l'Obra en data 29 d'octubre de 1991):

Pla d'activitats per a l'any 1969.

Memòria resum de les activitats exercides per l'Obra Cultural Balear durant els seus sis primers anys d'existència. 1969.

Memòria de secretaria de 1969.

b) Bibliografia

- ALOMAR I CANYELLES, Antoni I. (2002). *La llengua catalana a les Balears en el segle XX*. Palma: Documenta (Quaderns d'Història Contemporània a les Balears, 37).
- ARAQUE HONTANGAS, Natividad (2009). «La educación en la Constitución de 1812: antecedentes y consecuencias». A: *Revista de Ciencias Sociales y Jurídicas*, núm. 5, p. 1-21, Elche: Universidad Miguel Hernández,
<http://revistasocialesyjuridicas.files.wordpress.com/2010/09/05-tm-01.pdf>.
- BOE (1970). *Ley 14/1970, de 4 de agosto, general de Educación y financiamiento de la reforma educativa*. Madrid.
- BOE (1975). *Decreto 1433/1975, de 30 de mayo, por el que se regula la incorporación de las lenguas nativas en los programas de los centros de Educación Preescolar y General Básica*. Madrid.
- BOE (1978). 29 de diciembre. Constitución española. Madrid.
- BOE (1979). *Real Decreto 2193/1979, de 7 de septiembre, por el que se regula la incorporación al sistema de enseñanza en las islas Baleares de las modalidades de la lengua catalana y de la cultura a que han dado lugar*. Madrid.
- BOE (1979). *Orden de 25 de octubre de 1979 por la que se desarrolla el Real Decreto 2193/1979, de 7 de septiembre, por el que se regula la incorporación al sistema de enseñanza en las islas Baleares de las modalidades de la lengua catalana y de la cultura a que han dado lugar*. Madrid.
- COLOM CAÑELLAS, Antoni J. (1983). *Nacionalisme i educació a Mallorca*. Palma: Obra Cultural Balear (Monografies, 12).

- (1991). *Assaig d'Història de l'Educació a la Mallorca contemporània*. Palma: Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears.
- Constitución política de la monarquía española promulgada en Cádiz a 19 de marzo de 1812*, http://www.congreso.es/docu/constituciones/1812/ce1812_cd.pdf.
- FULLANA LLOMPART, Miquel (1991). *Els 10 primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Palma: Obra Cultural Balear.
- JOAN I MARÍ, Bernat (1993). *Llengua estàndard en l'ensenyament*. Barcelona: Oikos-Tau (La Busca).
- Ley de Instrucción Pública* (1857), del 9 de setembre, <http://www.filosofia.org/mfa/e1857ley.htm>.
- OLIVER JAUME, Jaume (1985). *Per què la nostra llengua és viva? (Ensenyament i actituds lingüístiques familiars)*. *Campanya per la normalització lingüística a les Illes Balears*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears.
- RUIZ I SAN PASCUAL, FRANCESC; SANZ I RIBELLES, ROSA; SOLÉ I CAMARDONS, Jordi (1996). *Història social i política de la llengua catalana*. València: Eliseu Climent (Contextos 3i4).
- SÁEZ QUETGLAS, Daniel (2007). «L'Escola Municipal de Mallorca. Antecedents - Inauguració de l'Escola (1960-1973)». A: *Manacor: tradició i modernitat (s. XVI - s. XX)*. *IV Jornades d'estudis locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament.
- (2011). «L'ensenyament de la llengua catalana a Mallorca a finals del franquisme. L'Obra Cultural Balear i la creació de l'Escola Municipal de Mallorca de Manacor (1960-1980)». A: *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, núm. 17, p. 237-258. Catalunya: IEC-UIB (gener-juny).
- SUREDA I GARCIA, Bernat (1998). *L'educació a les Balears en el segle XIX*. Palma: Documenta (Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, 13).
- (2000). *L'educació a les Balears en el segle XX*. Palma: Documenta (Quaderns d'Història Contemporània de les Balears, 25).

L'autora

Elvira Salom Abellán és llicenciada en Pedagogia per la Universitat de les Illes Balears. Actualment treballa en el seu projecte de recerca de doctorat, dirigit pel catedràtic Antoni J. Colom Cañellas, centrat en la història de l'educació contemporània a Mallorca.